

Чи Можна Давати Присягу?

У Нагірній проповіді Господь Ісус Христос говорить: “Ще не чули ви, що сказано древнім: не порушуй клятви, а виконуй перед Господом клятви твої. А Я кажу вам: не клянись зовсім: ні небом, бо воно престол Божий; ні землею, бо вона підніжжя ніг Його, ні Єрусалимом, бо воно місто великого Царя; ні головою твоєю не клянись, тому що не можеш жодної волосини зробити білою або чорною. Нехай буде слово ваше: так, так; ні, ні, а що зверх цього, те від лукавого” (Мф. 5: 33—37).

Перед віруючою людиною постає питання про співвідношення цих слів Христа із практикою присяги та клятви, яка мала місце в історії християнства. Ми знаємо про клятву Гіппократа; про присягу воїна; про хресне цілування (з часів Київської Русі). Відома практика проголошення клятви під час судових засідань.

З історії Старого Завіту відомо, що виголошення клятви було стародавнім звичаєм, причому відбувалося воно у різноманітних видах і формах. Наприклад, існувала клятва у вигляді запевнення однією людиною іншої людини або групи осіб у правоті й істинності сказаних нею слів. У древніх існувала клятва у вигляді покликання Бога як свідка правдивості того, що сказано. Така клятва стосувалася сьогодення, минулого й майбутнього, а також запевнень у дійсності яких-небудь фактів або дій.

Звертаючись до Авраама, «Мною клянусь, — говорить Господь, — що... розмножу сім'я твоє, як зірки небесні і як пісок на березі моря» (Бут. 22, 15–17). Авраам, посилаючи свого слугу як свата, каже йому: «Поклянись мені Господом, Богом неба і Богом землі, що ти не візьмеш сину моєму (Ісааку) жінки з дочок Хананейських» (Бут. 24, 3). Авраам про себе говорить: «Господь, Бог неба і Бог землі... клявся мені, кажучи: тобі і нащадкам твоїм дам цю землю» (Бут. 24, 7). Бог Ісаакові, сину Авраама, каже: «Виконаю клятву мою, якою Я клявся Аврааму, батькові твоєму» (Бут. 26, 3).

Бог не забороняє клятви розумної, але Він проти пустої, лицемірної, нечесної, брехливої та віроломної клятви. Бог так і говорить: «Не клянїться іменем Моїм заради брехні, і не ганьбіть імені Бога вашого» (Лев. 19, 12).

На горі Синай старозавітному Ізраїлеві було сказано: “Не вимовляй імені Господа, Бога твого марно...” (Вих. 20: 7). Але люди часто легковажно промовляли ім'я Бога, покликаючи Його як свідка, і тим самим накликали на себе небесну кару. Тому Мойсей, будучи поблажливим до їхнього жорстокосердя, бажаючи запобігти вчиненню ними ще тяжчого гріха, клятвopушення, впорядкував використання клятви й дав правила й обмеження, пов'язані із їхнім застосуванням. Так, Мойсей заборонив використання

неправдивої клятви із вживанням імені Бога. “Не клянись ім’ям Моїм у неправді, і не знечещуй імені Бога твого. Я Господь [Бог ваш]” (Лев. 19: 12). Мойсей звелів виконувати клятвені обіцянки. “Якщо хто дасть обітницю Господу, або поклянеться клятвою, поклавши зарок на душу свою, то він не повинен порушувати слова свого, але повинен виконати все, що вийшло з уст його”

(Чис. 30: 3). Мойсей оголосив твердою тільки ту клятву, у якій прикликається ім’я Бога. “Господа, Бога твого, бійся, і Йому [одному] служи, [і до Нього приліпись,] і Його ім’ям клянися” (Втор. 6: 13). Мойсей дозволив застосування клятв у вигляді запевнення, що виправдовує, під час спірних питань, а також уживання клятви перед судом для потвердження свідчень: “...клятва перед Господом нехай буде між обома в тім, що той, хто взяв, не простяг руки своєї на власність ближнього свого” (Вих. 22: 11).

Дослідники старозавітної історії відзначають, що вимоги Закону часто порушувалися: іменем Бога іудеї клялись у брехні, не виконували обіцянок, даних Богові. Фарисеї вигадували для них певне заспокоєння совісті; вони запевняли прос’яких людей, що заборонено клястися тільки іменем Бога, і тому будь-яка інша клятва, хоча б і для прикриття неправди, безгрішна, і що можна безкарно клястися небом, землею, Єрусалимом, своєю головою, головне — потрібно тільки вміти обійти Закон.

От чому Христос акцентує увагу на гріховності таких хитромудрощів. У своїй праці “Тлумачення Євангелія” письменник Б. І. Гладков відзначає, що “Христос вимагав від Своїх послідовників моральності вищої від фарисейської: убогий духом, який оплакує свої та чужі гріхи, смиренний, правдивий, милостивий, чистий серцем і миротворець гідний такої поваги, такої довіри, що йому ніколи не доведеться підтверджувати свої слова покликанням Бога як свідка; такій людині повинні безумовно вірити всі; від нього ніхто не загадає клятви; його слова так чи ні будуть вірнішими, надійнішими за клятвені запевнення грішника”.

Центральною думкою Нагірної проповіді є те, що Господь переносить акценти із зовнішньої діяльності людини на її внутрішній світ. Звертаючись до старозавітного Закону, Христос каже: “сказано древнім...” і відразу доповнює “А Я кажу вам”. При цьому Спаситель ясно говорить, що прийшов не порушити Закон, а виконати, Його слова наповнюють старозавітні заповіді новим моральним змістом. Тому словами “не клянися” Христос не порушив, а підтвердив синайську заповідь: “Не вимовляй імені Господа, Бога твого марно...” (Вих. 20: 7).

Те, що заборона Христа на клятву не має абсолютного характеру підтверджує сама євангельська історія. Коли на суді Синедріону первосвященик Каіафа запитав Господа:

“заклинаю Тебе Богом Живим, скажи нам, чи Ти Христос, Син Божий?” (Мф. 26: 63), то Спаситель від повів йому ствердно. Слід зазначити, що вислів “заклинаю тебе Богом Живим” був особливою формулою закляття, коли суд вимагав, щоб обвинувачуваний неодмінно дав відповідь на запитання звинувачувачів і відповів би істинну правду, прикликаючи Самого Бога як свідка.

Таким чином, запитання Каіафи було сформульовано у формі клятви, і якщо Господь дав на нього відповідь, Він підтвердив його клятвою, хоча й не промовленою Ним. Отже, Господь Своїм прикладом дозволив клятву у виняткових випадках.

В апостольський період ми зустрічаємо практику клятвених закликів імені Бога, що підтверджується у посланнях апостола Павла: “Свідок мені Бог, Котрому служу духом моїм у благовістнування Сина Його, — що безперестанно згадую про вас” (Рим. 1: 9); “Бога кличу в свідки на душу мою, що, жаліючи вас, я досі не приходив до Корінфа” (2 Кор. 1: 23); “Бог — свідок, що я люблю всіх вас любов’ю Ісуса Христа” (Флп. 1: 8). У книзі Об’явлення (Апокаліпсис) ангел клявся Богом: “І Ангел, Якого я бачив, Котрий стояв на морі та на землі, підняв Свою праву руку до неба і поклявся Тим, Який живе віки віків, Який створив небо й те, що на ньому, і землю й те, що на ній, і море й те, що в ньому, — що часу вже більше не буде.” (Об’явлення 10:5-6)

Особливо слід відзначити слова Апостола: “Люди клянуться вищим, і клятва на запевнення закінчує всяку суперечку їхню. Тому і Бог, бажаючи істотніше показати спадкоємцям обітниці незмінність Своєї волі, вжив як посередництво клятву...” (Євр. 6: 16—17). Міркуючи над цими словами, святитель Філарет (Дроздов) говорить, що якщо сам Бог для непорушного запевнення вжив клятву, то тим більше дозволено й потрібно нам у важливих і необхідних випадках, на вимогу законної влади, вживати клятву й присягу із благоговінням і з твердим наміром не порушувати її.

Таким чином, Православна Церква допускає клятву на вимогу державної влади, наприклад складання присяги Президентом, військовослужбовцем або суддею. Водночас Церква вважає гріховни уживання клятви у взаємних стосунках між людьми. Тому неприпустимо, щоб людина на побутовому рівні вживала клятви або вимагала проголошення їх від інших. Більше того, християнин, який зобов’язав себе нерозумною клятвою, не тільки отримує певну епитимію від духівника, але над ним повинна бути прочитана спеціальна відпускна молитва.

На завершення хотілося б навести слова відомого богослова і проповідника святителя Іоанна Златоуста, який сказав: “Якщо віриш, що ця людина правдива, не зобов’язуй її до клятви; а якщо знаєш, що вона брехлива, не змушуй її чинити клятвopорушення”.

